

УДК 37.01:101.1

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.7>

Сергій КОСТЮЧКОВ

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології, Херсонський державний університет, вул. Університетська, 27, м. Херсон, Україна, 73000
ORCID: 0000-0003-1708-643X

Олександр ВОЛОШИН

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології, Херсонський державний університет, вул. Університетська, 27, м. Херсон, Україна, 73000
ORCID: 0000-0002-5470-3516

Бібліографічний опис статті: Костючков, С., Волошин, О. (2021). Формування філософської культури майбутніх соціальних працівників в умовах сучасного вітчизняного закладу вищої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 46–51, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.7>

**ФОРМУВАННЯ ФІЛОСОФСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
В УМОВАХ СУЧАСНОГО ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Метою статті є аналіз процесу формування філософської культури майбутніх соціальних працівників в умовах сучасного українського закладу вищої освіти. Акцент робиться на тому, що філософська культура виявляє індивідуальність людини, унікальні риси її особистості, рівень потреб та джерела їх задоволення, формує та сприяє розвитку здатності переживати глибокі почуття, що викликають дивовижні явища природи, а також безсмертні творіння людського розуму різних часів та різних цивілізацій. Методологія дослідження визначається підходом, що спирається на принципи об'єктивності та цілісності, а також комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дало змогу забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. Наукова новизна полягає у теоретичному обґрунтуванні ефективних шляхів формування філософської культури майбутніх соціальних працівників педагогічними засобами викладання філософських і соціально-гуманітарних дисциплін. Установлено, що наявною є смислова й змістова демаркація двох основних підходів до використання поняття «філософська культура» в освітніх стратегіях сучасної системи освіти: ціннісно-емоціонального, що виражається формуванням гуманістичного начала людини, та прагматично-раціонального, згідно з яким зміст філософської «озброєності» людини, її світоглядна орієнтованість визначаються суто прагматичними цілями. Висвітлено загальний стан викладання філософських і соціально-гуманітарних дисциплін з урахуванням того, що сьогодні у вітчизняних закладах вищої освіти філософські та соціально-гуманітарні дисципліни нерідко стають вибірконими освітніми компонентами, що матиме в майбутньому негативні наслідки не лише для якогось конкретного напрямку професійної підготовки, а й для всієї системи вищої освіти. Автори роблять висновок, що філософська культура потребує певного філософського досвіду осягнення світу, без якого процес формування філософської культури стає нонсенсом, перетворюється на нісенітницю, її призначення стає незрозумілим, а отже, безглуздим. Наголошено на тому, що підвищення значущості філософської культури значно підсилюється не лише вітчизняними контекстами, а й світовими інтеграційними процесами, які зумовлюють більш високі вимоги до професійної комунікації, а також нові запити, теоретичні знання та практичні навички; це слугуватиме запорукою досягнення успіху в подальшій професійній діяльності соціального працівника.

Ключові слова: філософська культура, здобувач вищої освіти, соціальний працівник, система освіти, заклад вищої освіти, світогляд, цінності, навчальні дисципліни, методологія пізнання, професійна підготовка.

Serhii KOSTIUCHKOV

Doctor of Philosophy, Associate Professor, Professor at the Department of Social Work, Social Pedagogy and Sociology, Kherson State University, 27 Universytetska str., Kherson, Ukraine, 73003
ORCID: 0000-0003-1708-643X

Oleksandr VOLOSHYN

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor at the Department of Social Work, Social Pedagogy and Sociology, Kherson State University, 27 Universytetska str., Kherson, Ukraine, 73003
ORCID: 0000-0002-5470-3516

To cite this article: Kostyuchkov, S., Voloshyn, O. (2021). Formuvannia filozofskoi kultury maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh suchasnoho vitchyznianoho zakladu vyshchoi osvity [Formation of philosophical culture of future social workers in the conditions of modern domestic institution of higher education]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 46–51, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2021.3.7>

FORMATION OF PHILOSOPHICAL CULTURE OF FUTURE SOCIAL WORKERS IN THE CONDITIONS OF MODERN DOMESTIC INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

*The purpose of the article is to analyze the process of formation of the philosophical culture of future social workers in the modern Ukrainian institution of higher education. Emphasis is placed on the fact that philosophical culture reveals the individuality of man, the unique features of his personality, the level of needs and sources of their satisfaction, forms and promotes the ability to experience deep feelings that evoke amazing natural phenomena and immortal creations of human minds of different times and different civilizations. The research methodology is determined by the approach based on the principles of objectivity and integrity, as well as a set of general philosophical, general scientific and special research methods, which allowed to ensure the validity and reliability of scientific results. The scientific novelty lies in the theoretical substantiation of effective ways of forming the philosophical culture of future social workers by pedagogical means of teaching philosophical and socio-humanitarian disciplines. It is established that there is a semantic and meaningful demarcation of two main approaches to the use of the concept of «philosophical culture» in educational strategies of the modern education system: value-emotional, expressed by the formation of humanistic principles and pragmatic-rational, according to which the content of philosophical «armament», its worldview is determined by purely pragmatic goals. The article highlights the general state of teaching philosophical and socio-humanitarian disciplines, taking into account the fact that today in domestic institutions of higher education philosophical and socio-humanitarian disciplines often become selective educational components, which will have negative consequences not only for a particular area of training, but also for the whole system of higher education. The authors **conclude** that philosophical culture requires a certain philosophical experience of understanding the world; without which the process of formation of philosophical culture becomes nonsense, turns into nonsense, its purpose becomes incomprehensible, and therefore – meaningless. It is emphasized that the increasing importance of philosophical culture is significantly enhanced not only by domestic contexts, but also by global integration processes, which lead to higher requirements for professional communication, as well as new demands, theoretical knowledge and practical skills. activities of a social worker.*

Key words: philosophical culture, higher education seeker, social worker, education system, higher education institution, worldview, values, academic disciplines, methodology of cognition, professional training.

Актуальність проблеми. Ще з часів Античності філософія має на меті спробу пояснення вічного з позицій сьогодення, створення раціональними засобами максимально узагальненої картини світу та встановлення місця й ролі людини в ньому. Філософія – це завжди нове знання про вічне, це інтеграція різних, іноді радикально протилежних уявлень про світ і місце людини у цьому світі, це створення цілісного світогляду, формування аксіосфери людини та філософської культури. У сучасному світі відбуваються потужні інтеграційні процеси, які охоплюють й сферу виробництва духовних цінностей: культура різних регіонів планети стає загальнолюдським надбанням. При цьому закономірним видається і підсилення суспільного інтересу до світової культурної спадщини, у тому числі до філософської. Філософська культура етіологічно сприяє інтегральному розумінню світу; саме цей аспект є визначальним, оскільки сама соціальна робота як така є інтегративною за своєю сутністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль закладів вищої освіти в процесі формування філософської культури відображено в наукових розвідках вітчизняного дослідника В. Гриба (Груб, 2016). Професорка О. Наконечна (Nakonechna, 2005; 2019) розкриває зміст і структуру філософської культури, її взаємозв'язки з філософською традицією, аналізує сутність філософської культури та її зв'язок із проблемою ідентичності. Європейський вибір у викладанні філософії, зокрема у процесі формування філософської культури, відображено в наукових публікаціях української дослідниці Т. Яшук (Yashchuk, 2005). Зв'язок освіти і філософської культури проаналізовано в науковому доробку вітчизняної дослідниці О. Климової (Климова, 2007). Філософська культура студента сучасного українського закладу вищої освіти знайшла відображення в наукових розвідках професора С. Костючкова (Kostyuchkov, 2019).

Мета дослідження. Метою статті є аналіз процесу формування філософської культури

майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи в умовах сучасного українського закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Майже аксіоматичним є твердження стосовно того, що найвищою цінністю в будь-якому форматі соціальної взаємодії є людське життя. Філософський погляд на цінність людського життя визначається закладеним ще традиціями Відродження ставленням до людини як до мікрокосму, поєднаному із центром Всесвіту, як до мети, що зумовлює загальний вектор переходу від традиційного суспільства в його парадигмальному визначенні до суспільства гуманістично орієнтованого. У філософському розумінні цінність людського життя визначається підходом, який у силу своєї специфіки корегує погляд на статус людського життя в суспільстві та на саме поняття «право на життя». За такого підходу особистість постає однією з ключових детермінант суспільної реальності та водночас одним із базових принципів її існування та розвитку; подібний аспект трансформує право на життя від категорії суб'єктивно-онтологічної до об'єктивно-праксеологічної. «Онтологічною реальністю нового часу є зафіксована в суспільній свідомості, цілісна, така, що закономірно розвивається в просторі та часі, глобальна трикомпонентна система «людина – суспільство – природа». У ній духовні, історичні, соціальні й природні компоненти закономірно розвиваються, будучи пов'язаними між собою процесами взаємодії, взаємовпливу та взаємозумовленості. Систему «людина – суспільство – природа» необхідно розглядати як цілісну, динамічну, структуровану, хвильову, відкриту, стійко нерівноважну систему, для якої характерні не тільки внутрішні зв'язки, а й зовнішні – із Космосом» (Kostiuchkov, 2015: 8).

Філософська культура відіграє орієнтуючу роль у складній системі світогляду майбутнього фахівця в будь-якій галузі діяльності, зокрема у сфері соціальної роботи. За умов раціональної відмови від жорстких догм і рутинних шаблонів, усвідомленої ревізії реальних і уявних цінностей філософська культура забезпечує формування у майбутнього соціального працівника вміння творчо і нестандартно мислити, розвиває евристичне мислення та креативність, активізує розвиток критичного і самокритичного ставлення до себе й оточуючих, збагачує духовний

світ особистості, гармонізує її зв'язок з ойкосом і соціумом. Глибина та зміст складників філософської культури визначається так, що відображення й засвоєння світу в них реалізується у вигляді бажань, прагнень, інтересів, почуттів, емоцій, які зароджуються серед представників певних соціальних груп. Відповідно, ці складники й формують суспільне знання стосовно соціальної реальності, а також визначають їхнє місце у ціннісній ієрархії окремих особистостей і суспільства взагалі. Філософська культура відіграє важливу роль у самосвідомості суспільства, його єдності й національної самобутності, при цьому поняття «філософська культура» в сучасному науковому дискурсі вживається для експлікації відмінності сучасного стану філософії з її усталеними положеннями, дефініційними кліше та ідеологічними стереотипами. Продуктування науковою спільнотою єдиного інтегрального визначення та сенсу філософської культури, актуальної для конкретної сучасності, вбачається неможливим, і причина полягає у плюралістичному характері культури: якщо вона множинна, відповідно, й моделі та механізми засвоєння такої культури мають бути такою ж мірою множинними та різноманітними.

Слід підкреслити, що формування нового типу особистості засобами освіти слід розглядати як імперативну мету для суспільства, що трансформується, у якому реальним і необхідним є гармонійне співвідношення всіх сфер його життєдіяльності на основі взаємовпливу та взаєморозвитку внутрішнього життя людини й соціоприродних умов, створених її зовнішньою діяльністю. Формування вказаного типу особистості передбачає, серед іншого, створення умов для засвоєння нею максимально широкого діапазону культурних уособлень з урахуванням того, що культура «...більш ніж будь-яке інше структурне утворення внутрішнього світу людини визначає соціальну стійкість системи її взаємин із суспільством, з іншими людьми, ефективно впливає на формування свідомості, самосвідомості та професійних якостей. Моральна культура особистості пронизує всі сфери діяльності людини, у тому числі й економічну. Тому формування цього якісного утворення в студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) є важливим і необхідним процесом у сучасній соціально-педагогічній ситуації» (Burdeina, 2005: 3).

У сучасних умовах динамічно зростаючих вимог до професійної компетентності особистості, до рівня її громадянських, інтелектуальних, моральних якостей випускник закладу вищої освіти – це не лише людина з дипломом та (в ідеалі) перспективний фахівець у своїй галузі. Майбутній професіонал у будь-якій сфері діяльності, зокрема в галузі соціальної роботи, має володіти чітким філософським мисленням, гуманістичним світоглядом, здатністю до широкого аналітичного та критичного осягнення дійсності, до раціонального прогнозу майбутнього. Оцінюючи філософський підхід до пізнання світу, видатний український учений Володимир Вернадський наголошував: «У філософській творчості завжди виступає вперед заглиблення людини в саму себе, завжди відбувається перенесення індивідуальних настроїв назовні, вираження їх у формі думки. За надзвичайної розмаїтості індивідуальностей і нескінченостей навколишнього світу кожне таке самозаглиблення неминуче дає відомі нові відтінки, розвиває й поглиблює в будь-який спосіб різні боки нескінченного. У всякій філософській системі, безумовно, відбивається настрої душі її творця...» (Vernadskyi, 1990: 193).

Варто звернути увагу на те, що філософські й соціально-гуманітарні дисципліни забезпечують формування у майбутніх соціальних працівників саме тих громадянських і професійних якостей, що сприятимуть вмінню критично аналізувати об'єкти та явища природи, розуміти причини розмаїття світу, складність і неоднозначність об'єктів природи та людини як її найдосконалішого творіння. Слідуючи визначеному підходу, логічним убачається твердження стосовно того, що філософська культура є складним і багатогранним проявом духовного світу особистості, засадничим складником загальної культури особистості. У результаті об'єднання світоглядного, ціннісного та гносеологічного підходів автори пропонують визначати філософську культуру як складне, поліаспектне, динамічне, варіабельне, багатовимірне утворення, інтегративну характеристику особистості, яка включає сукупність філософсько-світоглядних компетенцій, гармонійного поєднання ціннісно-орієнтованих норм та індивідуально-креативного стилю професійної діяльності та індивідуальної самореалізації.

Вітчизняна дослідниця О. Наконечна, характеризуючи філософську культуру, акцентує увагу на її існуванні в перетині глибоко проникаючих зв'язків «...філософії з наукою, політикою, мораллю, релігією, мистецтвом, соціальними та історичними процесами, виявляючи особливості взаємозв'язків теорії і практики, культуротворчих процесів, формування світоглядних парадигм, при цьому вона не зводиться, не розчиняється в інших формах людської культури, «вона є самою собою», зберігаючи «настрій» людини на буття, його метафізичний сенс. Філософська культура виявляє реальне буття філософії в просторово-часовому континуумі культури, у духовному житті суспільства і людини. Філософська культура – це сукупність усіх умов і передумов становлення, вираження і розвитку філософського мислення, а також рівень потреб у філософському знанні, його продукуванні та поширенні» (Nakonechna, 2015: 57).

Відповідно до професійно-кваліфікаційних вимог, що висувуються до соціального працівника, він має володіти налаштованістю на філософське мислення, готовністю до адекватного сприйняття проявів найтонших нюансів людської поведінки, а також до здатності вибудувати особистісну життєву позицію, спираючись на індивідуальний буттєвий досвід і професійні компетенції, набуті в процесі навчання. Професійна діяльність соціального працівника являє собою гармонійну єдність раціонально-логічних, духовно-моральних та емоційно-чуттєвих складників, детермінованих широким спектром об'єктивних і суб'єктивних чинників. Автори, маючи значний досвід викладання філософських і соціально-гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти, впевнені в тому, що для успішного формування філософської культури у майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи філософське знання має орієнтуватися на актуальні проблеми практичного життя та шляхи їх раціонального осмислення, а викладачі філософії мають спиратися на корпус наукових знань інших дисциплін, передусім соціології, політології, логіки, культурології, релігієзнавства, психології тощо. Для чого ж потрібна філософська культура майбутнім соціальним працівникам? Наведемо ключові, на нашу думку, пункти аргументації щодо доцільності збільшення обсягу філософських і соціально-гуманітарних дисциплін у блоці освітніх компонент для

здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота».

1. Фахівець у галузі соціальної роботи є, образно кажучи, багатопрофільним творцем складного ландшафту суспільного простору: він повинен мислити з глибиною психолога, масштабністю соціолога, ретельністю юриста й прискіпливістю педагога.

2. Володіючи філософською культурою, майбутній фахівець у галузі соціальної роботи набуває можливості усвідомити власний буттєвий статус, власну професійну діяльність як надзвичайно важливу та відповідальну суспільну практику, призначення якої полягає у розвитку суспільства, а також конкретної людини.

3. Філософська культура покликана сприяти переформатуванню потреб людини з матеріально-прагматичних на духовно-гуманістичні; формуванню у суспільстві потреби в кожній особистості та створенні умов реалізації людиною морального, інтелектуального й духовного потенціалу.

4. В умовах комплементативності до філософської культури майбутній фахівець у галузі соціальної роботи продуктивно засвоює норми поведінки, форми та моделі взаємовідносин

з іншими людьми, у більш загальному розумінні – історично мінливі норми культури.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В умовах соціокультурної еволюції філософська культура виступає як принципово нова характеристика систем, які самоорганізуються, реалізуючи гуманістичну сутність процесів суспільного розвитку. Специфіка підготовки майбутніх соціальних працівників полягає у тому, що у перспективних фахівців у цій галузі необхідним є процес формування специфічної парадигми мислення: вони мислять чітким контекстом галузевих документів, оперують образами логічних конструкцій та схемами коректної інтерпретації реальних/ідеальних соціальних відносин. Підвищення значущості філософської культури значно підсилюється не лише вітчизняними контекстами, а й світовими інтеграційними процесами, які зумовлюють більш високі вимоги до професійної комунікації, нові запити на теоретичні знання та практичні навички, майстерність толерантної взаємодії з колегами, уміння ефективно використовувати телекомунікації, інформаційний простір, ділове листування в реалізації професійних завдань, що слугуватиме запорукою досягнення успіху в подальшій професійній діяльності соціального працівника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурдейна Л.І. Формування моральної культури студентів вищих навчальних закладів торговельно-економічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Тернопіль, 2005. 20 с.
2. Вернадский В.И. О научном мировоззрении. *На переломе. Философские дискуссии 20-х годов. Философия и мировоззрение.* Москва, 1990. С. 180–203.
3. Гриб В.І. Освіта і філософська культура: практика відчуження. *Знання. Освіта. Освіченість* : тези III міжнар. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 28–29 вересня 2016 р. Вінниця, 2016. С. 58–59.
4. Зик О.І., Костючков С.К. Філософська культура студента сучасного українського вишу. *Філософські обрії сьогодення* : тези VII міжнар. наук.-практ. конф., м. Херсон, 21–22 листопада 2019 р. Херсон : ХДАУ, 2019. С. 63–66.
5. Климова О.В. Освіта і філософська культура суспільства. *Мультиверсум. Філософський альманах.* 2007. Вип. 62. С. 120–128.
6. Костючков С.К. Біополітичне підґрунтя філософсько-освітньої концепції в умовах громадянського суспільства : монографія. Херсон : Айлант, 2015. 320 с.
7. Наконечна О.П. Філософська культура та її роль у формуванні синергетичного мислення сучасної людини. *Perspectives of world science and education* : materials the 2nd International scientific and practical conference, Osaka, October 30–31, 2019. CPN Publishing Group, Osaka, Japan, 2019. P. 343–348.
8. Наконечна О. Філософська культура у вимірі ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія».* 2015. Вип. 17. С. 56–60.
9. Ящук Т. «Європейський вибір» у викладанні філософії у виші. *Філософія освіти.* 2005. № 1. С. 184–192.

REFERENCES:

1. Burdeina, L.I. (2005). Formuvannia moralnoi kultury studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv torhovelno-ekonomichnoho profilu [Formation of moral culture of students of higher educational institutions of trade and economic profile]. Extended abstract of candidate's thesis. Ternopil [in Ukrainian].

2. Vernadskiy, V.I. (1990). O nauchnom mirovozzrenii [On the scientific worldview]. *Na perelome. Filosofskie diskussii 20-h godov. Filosofiya i mirovozzrenie*. M., 1990. PP. 180-203. Retrieved from: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Vernadskiy.html> [in Russian].
3. Hryb, V.I. (2016). Osvita i filozofska kultura: praktyka vidchuzhennia [Education and philosophical culture: the practice of alienation]. Proceedings from: *III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Znannia. Osvita. Osvichenist» – The Third International Scientific and Practical Conference «Knowledge. Education. Accomplishment»*. (pp. 58-59). Vinnytsia [in Ukrainian].
4. Zyk, O.I. & Kostiuchkov, S.K. (2019). Filozofska kultura studenta suchasnoho ukrainskoho vyshu [Philosophical culture of a student of modern Ukrainian university]. Proceedings from: *VII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Filozofski obrii sohodennia» – The Sixth International Scientific and Practical Conference «Philosophical horizons of today»*. (pp. 63-66). Kherson: Kherson State agrarian and economic University [in Ukrainian].
5. Klymova, O.V. (2007). Osvita i filozofska kultura suspilstva [Education and philosophical culture of society]. *Multyversum. Filosofskiyi almanakh – Multiversum. Philosophical almanac*, 62, 120-128 [in Ukrainian].
6. Kostiuchkov, S.K. (2015). *Biopolitychne pidgruntia filozofsko-osvitnoi kontseptsii v umovakh hromadianskoho suspilstva: monohrafiia [Biopolitical basis of the philosophical and educational concept in the conditions of civil society: monograph]*. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
7. Nakonechna, O.P. (2019). Filozofska kultura ta yii rol u formuvanni synerhetychnoho myslennia suchasnoi liudyny [Philosophical culture and its role in the formation of synergetic thinking of modern man]. Proceedings from: *The Second International scientific and practical conference «Perspectives of world science and education»*. (pp. 343-348). Osaka: CPN Publishing Group [in Japan].
8. Nakonechna, O. (2015). Filozofska kultura u vymiri identychnosti [Philosophical culture in the dimension of identity]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filosofia» – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Philosophy series*, 17, 56-60 [in Ukrainian].
9. Iashchuk, T. (2005). «Ievropeiskiy vybir» u vykladanni filozofii u VUZI [«European choice» in teaching philosophy at the university]. *Filosofia osvity – Philosophy of Education*, 1, 184-192 [in Ukrainian].